

УДК 929(477)»19»Т.Франко:082.2ФранкоІ.

ВНЕСОК ТАРАСА ФРАНКА У ВІДЗНАЧЕННЯ 100-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ІВАНА ФРАНКА

У статті йдеться про відзначення 100-ліття від народження Івана Франка 1956 року. Радянська влада всіляко намагалася звузити святкування ювілею до меж України та СРСР. Та, всупереч цьому, свідомі українці, представники мистецької інтелігенції, патріоти-ентузіаста добилися, щоб ювілей святкували у всесвітньому масштабі – подали звернення до Всесвітньої Ради Миру. Серед найактивніших учасників громадського комітету з відзначення ювілею письменника був його син Тарас Франко. Великий внесок Тараса Франка у відзначенні 100-річного ювілею Батька сприяв подальшій всебічній популяризації літературної спадщини письменника та увічнення його пам'яті в Україні та світі.

Ключові слова • Іван Франко, Тарас Франко, 100-річний ювілей Івана Франка, Всесвітня Рада Миру, радянський уряд.

Багато добрих справ зробив Тарас Франко для популяризації літературної спадщини свого батька, увічнення його пам'яті. Про одну з цих справ варто згадати, а саме: його участь у відзначенні 100-річного ювілею Івана Франка, який святкували 1956 року у всесвітньому масштабі.

Радянський уряд не хотів, щоб ювілей класика української літератури Івана Франка відзначався по лінії Всесвітньої Ради Миру і робив усе для того, щоб звузити проведення цього ювілею лише до меж України і Радянського Союзу, а не всього світу. Всупереч намаганням офіційної влади, українці, завдяки своїй ініціативності, згуртованості, високому почуттю національної гідності, добилися того, щоб ювілей великого сина українського народу відбувся на міжнародному рівні. За цю справу взялась група патріотів-ентузіастів. Серед них був син Івана Франка Тарас Франко (завідувач бібліотеки Івана Франка в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка, кандидат філологічних наук).

Активісти-франківці організували громадськість України, їм допомогли діячі науки і культури інших республік СРСР та багатьох зарубіжних країн, і 100-річний ювілей Івана Франка 1956 року відзначався в усьому світі.

У Львівському національному літературно-меморіальному музеї Івана Франка зберігаються цінні матеріали: копії документів, постанов, звернень, прохань, листів, які були написані до різних установ, організацій, приватних осіб з проханням підтримати ідею всесвітнього відзначення сторічного ювілею Івана Франка. Ці матеріали зібрав Юрій Назаренко – київський журналіст-літературознавець, знавець французької мови і літератури, один з активістів-франківців. Юрій Назаренко опрацював ці матеріали у шість об'ємних книг (3408 сторінок) під назвою «Україна і світ» і 1978 року особисто подарував Музеєві:

«Україна і світ» – унікальна колекція матеріалів про взаємозв'язки Української РСР з іншими народами. Іван Франко. Перший в історії українського народу міжнародний ювіляр (1856 27 серпня – 1956)».

Том I: «Громадськість клопочеться про міжнародний характер столітнього ювілею з дня народження Івана Франка».

Том II: «Клопотання громадськості про франківський рік».

Том III: «Громадськість про міжнародний ювілей Івана Франка».

Том IV: «Народи СРСР ушановують (Абхазія – Якутія)».

Том V: «Московська періодика».

Том VI: «Зарубіжні народи вшановують (Австралія – Югославія)»¹.

Ще раніше, 1956 року, першу книгу таких матеріалів (476 документів) передав до Музею Тарас Франко зі своїм дарчим написом:

«З нагоди 100-річчя народження великого письменника Івана Франка посилаю Вам високо вартісні матеріали, зібрані Юрієм Назаренком, завзятим ентузіастом. Прошу їх зберегти у Вашому музеї на вічну пам'ять. – Тарас Франко. Київ, 21 грудня 1956».

Тарас Франко неодноразово наголошував на цінності зібраних матеріалів: «Така колекція повинна бути офіційна».

«Прекрасна книга про ювіляра,
Поета, вченого, Каменяра,
Ця збірка, наче меду чара,
І труду чесного гора».

*Тарас Франко*²

З чого ж усе починалося? Активісти готували ґрунт заздалегідь.

¹ *Матеріали* Ю. Назаренка. (Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка (далі – ЛМІФ). Фонди музею. Група «Ор». Інв. №1449). (Далі: *Матеріали* Ю. Назаренка)

² *Матеріали* Ю. Назаренка. Т. I: «Графіті» (написи). С. 1.

У листі до Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка Ю. Назаренко розповів про свою зустріч з Іваном Віром у готелі «Україна» в Києві 27 серпня 1956 року під час святкування 100-літнього ювілею Івана Франка (Іван Вір – канадський письменник українського походження, видав до ювілею том вибраних творів І. Франка у своєму перекладі англійською мовою). Він розповів, що канадські українці доклали чимало зусиль для міжнародного розмаху святкування сторіччя Каменяра. Вони консультували Джеймса Ендікотта (представника Канади у Всесвітній Раді Миру), і той на віденській сесії Всесвітньої Ради Миру наприкінці 1955 року піклувався про включення Івана Франка в число ювілярів. «Тоді це не пройшло», – говорив Іван Вір.

«Я розповів (пише Ю. Назаренко), що в квітні 1954 року в Спільці письменників СРСР під час вечорів української літератури до 300-річчя Переяславської ради йшлося про можливість міжнародного ювілею Івана Франка – розмова з заступником голови бюро Комісії літератур народів СРСР Іваном Карабутенком. Через місяць, на торжествах з приводу 300-річчя в Києві в тому ж готелі «Україна» говорено з головою Радянського комітету захисту миру російським поетом Миколою Тихоновим. У липні 1955 року Ілля Еренбург писав до Києва, що можливість не виключена поставити питання на сесії Всесвітньої Ради Миру. Весною 1953 року студенти Вінницького педінституту ім. Миколи Островського писали до Москви про бажаність відзначити століття Каменяра в світовому масштабі. Отак з крапель – струмки, річки...»³.

Зберігся лист – позитивна відповідь Івана Карабутенка (заступник голови бюро Комісії літератур народів СРСР) студентам Вінницького педінституту від 6 березня 1953 року: «Вопрос о подготовке к предстоящему столетию со дня рождения Ивана Франко в международном масштабе вы ставите целесообразно. Ив. Карабутенко»⁴.

Ю. Назаренко згадував, що 18 липня 1954 року заступник голови Всесвітньої Ради Миру Ілля Григорович Еренбург писав до Києва: «Что касается вопроса о юбилее Ивана Франко, то этот вопрос может быть обсужден, когда будет решаться, какие годовщины отмечать в 1956 году»⁵.

У жовтні 1955 року в Австрії зібралися представники різних країн на Раду, щоб узгодити список ювілярів 1956 року. Джеймс Ендікотт на пропозицію канадських українців, запропонував кандидатуру Івана Франка. Але клопотання від України представник держави Олександр Корнійчук не подав. Промовчав Ілля Еренбург і Микола Тихонов (представники від СРСР), які брали участь в Раді.

³ Назаренко Ю. До Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка 27 серпня 1956р. (Там само. Т. I. С. 158).

⁴ Комісія з літератур народів СРСР. Групі студентів Вінницького педагогічного інституту імені Миколи Островського. Заст. Голови бюро Комісії з літератур народів СРСР. Ів. Карабутенко. Москва. 6 березня 1953р. (Там само. Т. I. С. 14).

⁵ Там само. Т. I. С. 51.

Від Радянського Союзу до списку ювілярів внесли прізвище російського письменника Федора Достоєвського, якому 1956 року минуло 75 років від дня смерті.

У зв'язку з наближенням 100-річчя з дня народження Івана Франка утворено в Києві при президії АН УРСР Комісію для проведення столітнього ювілею Івана Франка. На чолі цієї Комісії було обрано президента АН УРСР академіка Олександра Володимировича Палладіна, його заступником – дійсного члена АН УРСР поета Миколу Платоновича Бажана, тодішнього голову Спілки письменників України.

18 листопада 1955 р. Рада Міністрів Української РСР постановила:

1) Створити Республіканський урядовий комітет з підготовки і проведення сторіччя з дня народження Івана Франка в межах України у такому складі: Бажан М. П. (голова), Білецький О. І., Білогуров М. К., Гречуха М. С., Гринчак Є. М., Коваль Б. А., Козланюк П. С. (заступник голови), Козицький П. О., Корнійчук О. Є., Кухаренко Л. І., Литвин К. З. (заступник голови), Монастирський І. В., Назаренко І. Л., Палладін О. В., Пінчук Г. П., Тичина П. Г., Ужвій Н. М., Ушаков М. М., Франко Т. І., Червоненко С. В.

2) Доручити Комітету розробити заходи по підготовці і проведенню сторіччя з дня народження Івана Франка.

3) Рекомендувати обласним організаціям утворити комісії по підготовці і проведенню ювілею Івана Франка⁶.

У листопаді 1955 року в Стокгольмі на Раді Миру список всесвітніх ювілярів розглядався вдруге, уточнювався й затверджувався. Матеріали від України про Івана Франка і на цей раз не були представлені. На цьому засіданні представник від Чехословаччини академік Ян Мукаржовський зачитав Декларацію Слов'янського Комітету Чехословаччини до Всесвітньої Ради Миру з проханням включити кандидатуру Івана Франка до списку ювілярів 1956 року. Представники від Радянського Союзу Олександр Корнійчук (УРСР), Микола Тихонов і Ілля Еренбург (СРСР) кандидатуру Івана Франка не підтримали. Як тільки ця вістка дійшла до України, тут утворився Громадський комітет, який поставив своїм завданням домогтися всесвітнього відзначення 100-літнього ювілею Івана Франка. До складу комітету ввійшли вчені, письменники, художники, артисти, представники від робітників та селян, інтелігенції. Під «Зверненням до громадськості» свої підписи поставили: Тарас Франко, Зеновія Франко, Максим Рильський, Володимир Сосюра, Олесь Гончар, Андрій Малишко, Юрій Дольд-Михайлик, Петро Козланюк, Василь Касіян, Борис Патон, Йосип Штокало та інші (90 осіб).

Згодом Ю. Назаренко у своєму повідомленні «Перший в історії України міжнародний ювіляр» розповів: «У листопаді 1955 року «Нестор» київських

⁶ У Раді Міністрів Української РСР. // Літературна газета. 1955. № 47. Від 24. IX.

літераторів Павло Ходченко написав текст «Клопотання до Радянського комітету захисту Миру», щоб порушити в Стокгольмі на сесії Всесвітньої Ради Миру питання про перший в історії українського народу ювілей у міжнародному масштабі діяча української культури, інтернаціоналіста – Каменяра. Пухом йому земля, Остап Вишня, прочитавши текст, сказав: Gut! І підписав. За ним – Степан Олійник, Володимир Сосюра, Марія Тобілевич (дочка письменника), Тарас Франко».

Ю. Назаренко згадував, що згодом подали свої голоси старі арсенальці, колгоспники Черкащини та Київщини, шахтарі Криворіжжя, колектив Львівського університету ім. Івана Франка, академічний театр ім. Івана Франка в Києві, Полтавський вагоноремонтний завод, народний артист СРСР Амвросій Бучма, Марія Литвиненко-Вольгемут, народний артист СРСР Василь Касіян, академік АН УРСР Левко Ревуцький, Башкирський комітет захисту миру (голова Мустай Карим), Спілка письменників Чуваської АРСР на чолі з народним поетом Педером Хузангаєм.⁷

Десятки листів йшли на адресу різних установ з проханням і вимогою належної підготовки і проведення ювілею Івана Франка у світовому масштабі. Писали до Комісії з проведення ювілею І. Франка Академії наук УРСР, до Українського Республіканського комітету, Спілки письменників України і Радянського Союзу, Радянського комітету захисту миру, Інституту літератури ім. М. Горького, Товариства культурних зв'язків із закордоном, в Слов'янський комітет СРСР, в Раду Національностей СРСР, до діячів ЦК КПРС.

Активісти почали з основних керівних установ, які повинні були очолити роботу. Як член Республіканського ювілейного комітету, Тарас Франко і група письменників (28 чол.) звернули увагу Президії Спілки письменників України на те, що Франківська Комісія Академії наук УРСР, очолена Олександром Палладінім, своєчасно не затвердила плану своєї діяльності щодо міжнародного характеру ювілею І. Франка, не підносила клопотання про ювілей перед директивними організаціями, не допомогла вчасно Словацькій академії наук у впорядкуванні наукового збірника на честь Івана Франка. В серпні 1955 року Словацька академія наук запланувала видати збірник статей, присвячених ювілейній даті і запропонувала українським ученим взяти в ній участь. «Справа ця в нашій Українській академії по суті не зрушена з місця», «В Академії наук до справи відзначення Івана Франка панує якийсь холодок», – писали активісти⁸.

⁷ Назаренко Ю. Перший в історії України міжнародний ювіляр (ЛМІФ. Група «Ор». Інв. № 738).

⁸ До Спілки письменників України. 16 листопада 1955р. (Матеріали Ю. Назаренка. Т. I. С. 15–16).

У листі до Президента АН УРСР від 17. XII. 1955 року активісти запитували:

«Чи утворена тринадцять місяців тому академічна франківська комісія, очолювана президентом, у своїх планах передбачила клопотання про інтернаціональний ювілей по лінії Всесвітньої Ради Миру сторіччя з дня народження Каменяря (1856. 27. VIII. – 1956)?»⁹.

17 листопада 1955р. Тарас Франко і Марія Тобілевич-Кресан листовно звернулися до голови Радянського комітету захисту миру й голови Комісії літератур народів СРСР Миколи Тихонова:

«Весьма существенным для украинской культуры было бы включение юбилея Ивана Франко в число интернациональных юбилеев Всемирного Совета Мира. Это был бы первый юбилей украинского деятеля в международном масштабе». В листі вони вказували на потребу видань творів Івана Франка у перекладах мовами народів СРСР і необхідність запланувати на 1956 рік видання творів у видавництвах національних республік і областей. Автори листа також підкреслили, що по лінії видавництва «Міжнародної книги» було б доцільно організувати видання перекладів творів Івана Франка закордоном¹⁰.

Відповідаючи їм, М. Тихонов запевняв, що столітній ювілей Івана Франка буде «широко і достойно» відзначатися в усьому Радянському Союзі і всіма його народами. А також, що твори І. Франка, видані українською та російською мовами, будуть направлені для перекладів і видань в народно-демократичні країни.

«Что-же касается Всемирного Совета Мира, то здесь дело обстоит следующим образом: Всемирный Совет Мира принял решение отметить в 1956 г. в международном масштабе лишь десять юбилейных дат; Бюро Совета на последнем заседании, состоявшемся в Вене в начале октября 1955 года *окончательно* утвердило список юбилеев и в связи с этим уже не представляется возможности вносить в этот список какие-либо изменения. Н. Тихонов»¹¹.

Зневажливо відповіла на те саме прохання заступник відповідального секретаря Радянського комітету захисту миру М. Швецова: «Мы не считаем целесообразным поднимать вопрос о юбилее И. Франко, тем более, что от каждой страны по решению Всемирного совета Мира можно было выдвинуть одну кандидатуру»¹².

Невтішні відповіді не зупинили розпочатої роботи. Тарас Франко і Юрій Назаренко часто бували у Львові, зустрічалися з працівниками Музею Івана Франка,

⁹ Президентів АН УРСР (Василь Касіян, Марія Литвиненко-Вольгемут, Лев Ревуцький, Максим Рильський). (Там само. Т. I. С. 43).

¹⁰ Франко Т., Тобілевич-Кресан М. У спілку радянських письменників СРСР. М. Тихонову. (Там само. Т. I. С. 11).

¹¹ Тихонов Н. «Многоуважаемая Мария Ивановна! Москва, 29 ноября 1955 года». (Там само. Т. I. С. 12).

¹² Відповідь М. Швецової на лист Петренко – вчительки з Вінниці. (Там само. Т. I. С. 113).

зі вченими Львівського університету, з громадськістю міста Львова, яких не задовольняв план проведення ювілею І. Франка в межах України, складений Республіканським комітетом. Особливо вагомим був лист до голови Комітету Миколи Бажана від Львівського Університету (ректор Євген Лазаренко):

«Ректорат, партійні та громадські організації Львівського державного університету ім. Івана Франка ознайомившись з проектом складеного Вами плану проведення сторіччя з дня народження Івана Франка звертаються до Вас з таким проханням: Ми просимо Вас звернутись до Всесвітньої Ради Миру з клопотанням про те, аби сторіччя з дня народження Івана Франка було оголошено датою загальносвітового значення і відзначено всіма прогресивними організаціями світу як свято трудящих, що вшановують свого поета-борця за визволення трудового людства від всіх форм національного і соціального гніту і поневолення»¹³.

У цьому ж листі було висловлено нижку інших пропозицій, зокрема, щоб на засіданні Комітету була прийнята ухвала про те, щоб урочисте вшанування пам'яті І. Франка розпочалося у Львові і закінчилося у Києві.

На початку 1956 року, в Москві відбувався XX з'їзд КПРС. Уболівальники відзначення ювілею Івана Франка зверталися до делегатів з'їзду, пояснюючи, що під час висування кандидатур в інтернаціональні ювіляри, слід виходити не з приналежності кандидата до певної держави, а з його приналежності до певної національної культури. Особисто Микиті Хрущову був надісланий лист, який підписали Тарас Франко і його донька Зеновія:

«Многоуважаемый Никита Сергеевич!

В связи с тем, что 27 августа 1956 г. исполняется столетие со дня рождения Ивана Яковлевича Франко, просим Вашего содействия в деле дополнительного включения этого юбилея в число дат, которые будут отмечаться по линии Всемирного Совета Мира.

С глубоким уважением.

Франко Тарас Иванович.
Франко Зиновия Тарасовна.
15 февраля 1956 г.»¹⁴.

Після цього звернення, 19 лютого Юрій Назаренко написав ще один емоційний лист до Микити Хрущова:

«27 августа нынешнего года исполняется сто лет со дня рождения классика мировой литературы, автора гимна «Вечный революционер» и первой в европейской литературе повести о классово осознанной организованной борьбе

¹³ Голові Українського Республіканського урядового комітету по підготовці та проведенню сторіччя з дня народження І. Франка Бажану Миколі Платоновичу від ректорату Львівського університету ім. Івана Франка. (*Там само*. Т. I. С. 41–42).

¹⁴ Лист Тараса і Зеновії Франків до Микити Хрущова. (*Там само*. Т. I. С. 99).

прикарпатських пролетарієв «Борислав смеється» Івана Яковлевича Франко. Вельма желательнo вклучити его в апрелє на очередной сессии Всемирного Совета Мира в число интернациональных юбилеев... Это был бы *первый* международный юбилей последовательного борца против милитаризма, реакции, за дружбу народов, деятеля сорокадвухмиллионного народа Украины.

По просьбе прикованного к постели Амвросия Максимилиановича Бучмы, я 21 декабря послал было письмо от него на Ваше имя, однако ответа А. М. Бучма не получил.

С тов. приветом Ю. Назаренко»¹⁵.

В документах Музею, після цього листа є приписка Ю. Назаренка: «Подзвонили на початку березня 1956 року з ЦК КП України й повідомили, що дано вказівку керівникові радянської делегації тов. О. Є. Корнійчукові поставити в Стокгольмі питання про інтернаціоналізацію сторіччя Івана Франка»¹⁶.

Отже, питання було вирішене. Не знаючи про це, турбота людей не припинялася. Останнім був лист до Стокгольма на сесію Всесвітньої Ради Миру голові радянської делегації Олександрові Корнійчуку зі Львова:

«Від імені робітників, колгоспників та інтелігенції Львівщини та міста Львова, де жив, працював та вмер Іван Франко ми звертаємося до Вас з проханням: поклопотатись перед Всесвітньою Радою Миру на теперішній надзвичайній сесії, щоб сторіччя зі дня народження Франка відзначили всі народи світу, як знаменну історико-культурну дату.

Голова президії Львівської філії
Академії Наук Української РСР
Ректор університету імені Івана Франка
Професура: Крип'якевич, Свенціцький, Ярема, Карпенко, Кияк, Карандеєв,
Рудницький.

Штокало

Лазаренко

Письменники: Яцків, Лукіянович, Козланюк, Мельничук, Вільде, Павличко.

Робітники та колгоспники: Мальчицький, Гургаль, Оленіна, Баштик, Шевчук.

Художники: Кульчицька, Монастирський, Сколоздра, Севера.

Композитори: Людкевич, Колесса, Кос-Анатольський, Ярославенко.

Артисти: Романицький, Яременко, Любарт»¹⁷.

І лише після усіх цих прохань Радянський комітет захисту миру, до якого входили Микола Тихонов, Олексій Сурков, Ілля Еренбург, Олександр Корнійчук, звернувся до Всесвітньої Ради Миру з проханням внести додатково кандидатуру Івана Франка до списку всесвітніх ювілярів. Цю пропозицію підтримали усі члени Всесвітньої Ради Миру.

¹⁵ Москва, Кремль, XX съезд КПСС. Н. С. Хрущеву. 19. II. 1956. Лист Юрія Назаренка до М. Хрущова. (*Там само*. Т. I. С. 100).

¹⁶ *Там само*. Т. I. С. 100.

¹⁷ Лист від громадськості Львова О. Корнійчукові на сесію Всесвітньої Ради Миру. (*Там само*. Т. I. С. 152).

9 квітня 1956 р. в Стокгольмі на надзвичайній сесії Всесвітньої Ради Миру було прийнято історичне для української культури рішення:

«Ми, члени Бюро, схвалюємо пропозицію Радянського Комітету захисту миру, який звернувся до Бюро з проською поповнити список великих ювілейних дат для нинішнього року, додавши до нього сторіччя з дня народження великого українського поета і прозаїка Івана Франка»¹⁸.

Копію цього документа в червоній оксамитовій обкладинці привіз до Києва О. Корнійчук.

В Україні розпочалися франківські ювілейні святкування, які урочисто відбувалися в Києві, Львові, на Дрогобиччині, в усіх областях України. На цих святкуваннях був присутній Тарас Франко і брав у них участь. Він вітав гостей, які прибули з багатьох республік Радянського Союзу, зокрема Білорусії, Вірменії, Грузії, Латвії, Казахстану, Молдавії, Росії, Туркменії, Узбекистану, а також з-за кордону – з Болгарії, Канади, Німеччини, Польщі, Румунії, США, Угорщини, Чехословаччини. Тарас Іванович особисто познайомився і сердечно привітав представника Всесвітньої Ради Миру кolumбійського письменника Хорхе Саломеа Борда.

27 серпня, в день народження Івана Франка, у Києві в Академічному театрі опери і балету ім. Т. Шевченка відбулося урочисте засідання урядового ювілейного франківського Комітету з громадськістю України і прибулими гостями. Вступне слово виголосив Микола Бажан. З доповіддю виступив Павло Тичина. Вітаючи українців, Хорхе Саломеа Борда сказав:

«Дорогі друзі! Зараз, коли Україна святкує цей ювілей, культура багатьох націй знаходиться в боргу перед Іваном Франком. Великий український письменник був справжнім гуманістом. Всі здобутки людського розуму не могли бути чужими для нього <...>. В своїх знаннях він був універсалом <...>. Якщо український народ розуміє народи Англії, Франції, Італії, Іспанії, Америки чи Німеччини, то, безсумнівно, це розуміння і дружба значною мірою зобов'язані тому, що Іван Франко дав можливість своїм співвітчизникам ознайомитися з усім тим кращим, що ці народи внесли в скарбницю світової культури»¹⁹.

28 серпня 1956 р. у Києві відбулося відкриття пам'ятника Іванові Франкові (скульптори О. Супрун і А. Білостоцький). На відкритті пам'ятника промовляв Максим Рильський: «Іван Франко – це розум і серце нашого народу. Це боротьба, мука і передчуття щастя України. України і людськості»²⁰. Від родини письменника на відкритті пам'ятника виступала Зеновія Франко, дочка Тараса.

¹⁸ До 100-річчя з дня народження великого українського письменника Івана Франка. Рішення Всесвітньої Ради Миру. // Літературна газета. 1956. № 17. Від 26.IV.

¹⁹ Хорхе Саломеа Борда. Великий український письменник. З промови на урочистому засіданні в Києві, присвяченому 100-річчю з дня народження І. Франка. // Вінок Івану Франкові. Київ, 1957. С. 51–52.

²⁰ Рильський М. Розум і серце нашого народу. // Там само. С. 150–151.

Ювілейний пленум Спілки письменників України, присвячений 100-річному ювілею, розпочався 29 серпня під головуванням Олеса Гончара. Тарас Франко на пленумі сердечно дякував від родини усім учасникам ювілейних святкувань. Він коротко згадав, як готувався ювілей, згадав проведену багатогранну громадську роботу, відкриття пам'ятника в Києві, видання творів письменника, про випуск документального і художнього фільмів про Івана Франка.

«Для Вас Іван Франко – великий Каменярь, для мене – він ще й батько, – сказав Тарас Франко. – Для України і Радянського Союзу Іван Франко великий учитель, але для мене, для моєї дочки – ще й тато і дід. Для прогресивного людства Іван Франко великий революціонер і борець, але для мене він близький і рідний. Ювілей – це велика подія, а звідси наші побажання, щоб у Києві в найближчі часи був відкритий музей Івана Франка. Це бажання найширших мас і моє. Дозвольте висловити велику подяку»²¹.

Отже, саме тут, при великій і почесній аудиторії Тарас Франко вперше порушив питання про створення музею Івана Франка у Києві.

Сина Івана Франка почули і підтримали гірники, металурги, машинобудівники, коксохіміки Кривбасу і першими звернулися з проханням відкрити у Києві музей Івана Франка на зразок Шевченкового музею.

«Крім величезної ролі, яку відіграватиме такий заклад для трудящих нашої країни, в умовах розширення культурних зв'язків з закордоном, він допоможе зарубіжним діячам науки і культури, туристам і мандрівникам та всім іншим, хто відвідає Київ, ще глибше пізнати велич українського народу і його культури», – писали вони²².

До Президента Академії наук УРСР звернувся з листом Борис Гаєвський (начальник дільниці шахти № 5 біс тресту «Ворошиловвугілля»):

«Нинішній рік є франківським роком у календарі культури. Треба зробити все, що можливо найкращого для вшанування великого письменника і громадянина. Мусить бути закладений цього року в столиці нашої республіки пам'ятник першому творцеві образів робітників в українській літературі»²³.

Відповідаючи Б. Гаєвському в. о. голови відділу суспільних наук АН УРСР доктор філологічних наук, професор І. К. Білодід писав, що в країні ведеться велика робота з відзначення ювілею Івана Франка: організовують виставки, Академія наук УРСР готує кілька наукових сесій, завершується видання 20-томника

²¹ Франко Т. Подяка від родини. // *Там само*. С. 142.

²² Лист редакторів газети «Радянська Україна». Копія: Спілка письменників України. Копія: Бібліотека франкознавства Академії наук УРСР. (*Матеріали* Ю. Назаренка. Т. II. С. 215).

²³ Гаєвський Б. У Києві необхідно створити музей Івана Франка. (7.VII.1956) (*Там само*. Т. II. С. 244).

творів письменника, підготовано до друку перший том літературної спадщини І. Франка, видається низка наукових досліджень про Франка, «Академія наук УРСР порушує клопотання про створення в м. Києві літературно-меморіального Музею І. Я. Франка»²⁴.

На жаль, до сьогодні музей Івана Франка у Києві не створено.

Разом з учасниками ювілейних святкувань Тарас Франко був у Львові на могилі свого батька, відвідав рідний дім – тепер музей Івана Франка, поїхав до Нагуєвичів, поклонився місцю, де народився його батько, зустрівся з земляками. 5 вересня 1956 року в рідному селі Івана Франка відбулося урочисте засідання Ювілейного комітету з земляками письменника. На святі виступали: М. Бажан (голова Українського ювілейного комітету), П. Козланюк, А Малишко, Д. Павличко, М. Тихонов (російський письменник, голова Всесоюзного ювілейного франківського комітету), поети І. Родоев з Болгарії, М. Аврамчик з Білорусії, С. Чиковані з Грузії, С. Капутік'ян з Вірменії, Іван Вір з Канади. Усіх вітав Тарас Франко і сердечно дякував.

Святкування ювілею Івана Франка відбулися в республіках СРСР і за кордоном. У союзних республіках були утворені ювілейні комісії, видані твори Івана Франка у перекладі на мови багатьох народів СРСР. Вийшло 10-ти томне видання творів І Франка російською мовою. На сценах вітчизняних і зарубіжних театрів з великим успіхом ішли п'єси І. Франка «Украдене щастя» і «Учитель». В Москві 29 серпня у Великому залі консерваторії ім. П. Чайковського відбулось урочисте засідання на честь І. Франка, що його організували правління Спілки письменників СРСР, радянський комітет захисту миру, слов'янський комітет СРСР. У цьому засіданні брала участь делегація з України, у складі якої була Зеновія Тарасівна Франко.

Багато цікавого було зроблено за кордоном. Ще у травні 1955 року вчені Праги і Братислави в Чехословаччині організували наукову конференцію про чехословацько-українські зв'язки, присвячену І. Франкові, там видані були твори І. Франка у перекладі чеською і словацькою мовами.

У Варшаві видавництво «Czytelnik» 1955 року видало вибрані твори І. Франка у двох томах у перекладі польською мовою. У журналі «Prasa Swietlicowa» вийшла друком п'єса І. Франка «Украдене щастя». Вчений-славіст Мар'ян Якубец видав автобіографічний нарис «Iwan Franko».

Ювілейну дату урочисто відзначили українці Канади. У Торонто 1 липня 1956 року на площі Всеукраїнської національної вистави відбувся 10-тисячний «Здвиг» української громадськості. На святі з доповіддю про Івана Франка виступала дочка письменника Анна Франко-Ключко. Це свято організував Комітет українців Канади (КУК).

²⁴ Білодід І. К. Лист до Гаєвського Б.А. від 13 серпня 1956 р. (Там само. Т. II. С. 246).

У Вінніпезі 7 липня 1956 року був відкритий музей І. Франка і пам'ятник письменників. Ці святкування провело Товариство об'єднаних українців Канади (ТОУК). У Канаді вийшли «Вибрані твори» І. Франка у перекладі англійською Івана Віра.

Франківські святкування успішно пройшли в Аргентині, Китаї, Румунії, США, Угорщині та інших країнах.

На жаль, багатонаціональна громадськість СРСР не була обізнана з міжнародним масштабом відзначення ювілею Івана Франка. Центральна преса замовчувала ювілей українського класика, який став першим міжнародним ювіляром з-поміж республік СРСР. Недостатньо видавалися і розповсюджувалися твори Івана Франка. Напередодні свята у Києві Державне видавництві художньої літератури видало 20-титомне видання творів Івана Франка. Але це видання було малодоступне масовому читачеві й особливо закордонним ученим, які нарікали на складнощі його придбання. Люди писали, що протягом місяців доводилося шукати навіть в книгарнях Києва творів Франка, літературу про нього, портрети, листівки, плакати.

І знову включаються активісти-ентузіасти – вимагають гідного проведення франківського ювілейного року. На прохання Тараса Франка їм допомагають відомі люди, родичі українських письменників. Вони звертаються до Ради національностей Верховної Ради СРСР з пропозицією ширшої інформації про 100-літній ювілей Івана Франка:

«Было бы желательно, чтобы 1956 год был *франковским* годом, как 1939 год был *шевченковским*, 1949 год – *пушкинским*, 1952 год – *гоголевским*, а 1955 – *мицкевичским* <...>. Библиотеки, школы, высшие учебные заведения, пресса, кино, театры, радио, телевидение РСФСР и других союзных и автономных республик могли бы на протяжении оставшихся месяцев сделать огромнейший вклад в дело популяризации творчества великого певца дружбы народов Ивана Франко»²⁵.

Під листом підписалися: Людмила Шевченко – внучка Тараса Шевченка, Тарас Франко – син Івана Франка; Зеновія Франко – внучка І. Франка, Кирило Стефанік – син Василя Стефаніка; Марія Тобілевич – дочка Івана Карпенка-Карого (Тобілевича); Михайло Рудченко – син Панаса Мирного; Ірина Коцюбинська – дочка Михайла Коцюбинського; Наталя Семанюк – вдова Марка Черемшини; Віра Левицька – внучка Нечуя Левицького; Катерина Островська – сестра Миколи Островського; Килина Дубина – вдова Степана Васильченка; Броніслава Гірене (Вільнюс) – вдова народного поета Литви Людаса Гіри.

На запитання вболівальників з України, які цікавилися, що робиться для гідного проведення ювілею І. Франка М. Швецова відповіла, що секретаріат

²⁵ Лист родичів українських письменників До Ради національностей Верховної ради СРСР від 16 червня 1956. (Там само. Т. II. С. 190).

правління Спілки письменників СРСР утворив усесоюзну комісію з проведення ювілею Івана Франка. Низка видавництв готує подарункові видання творів І. Франка²⁶. Відповідаючи Тарасу Франкові на його лист, завідувач Відділу друку Слов'янського комітету СРСР Б. Бродовський писав, що з цікавістю прочитав його листа і запевнив, що до ювілею і пізніше московські журнали і центральні газети опублікують матеріали про Івана Франка²⁷.

Але насправді так не було. В центральній радянській пресі майже зовсім не було інформації, що ж робиться в країні та за кордоном стосовно організації та проведення Франкового року. Загальній громадськості були невідомі заходи Іноземної комісії Спілки письменників СРСР, Всесоюзного товариства культурних зв'язків з закордоном. Центральні газети СРСР, такі як «Правда», «Литературная газета», «Советская культура» та інші, а також радіо, телебачення, РТАУ²⁸ замовчували ювілей Івана Франка.

Спостерігаючи таку ситуацію, Тарас Іванович звернувся листовно до відділу науки Центрального комітету комуністичної партії СРСР. Він писав:

«Свыше трех месяцев тому назад, 9 апреля 1956 года по представлению Советского комитета защиты мира чрезвычайная сессия Всемирного Совета Мира в Стокгольме приняла решение широко отметить столетие со дня рождения Ивана Яковлевича Франко “во всех странах в числе великих культурных годовщин 1956 года”. Об этом писала «Правда» в № 110.

Совсем мало времени осталось до юбилейной даты, а центральные газеты почти не информируют многонациональных советских читателей об интернациональном юбилее классика мировой литературы Ивана Франко. Впервые после Стокгольма «Литературная газета» выступила с материалами об авторе «Вечного революционера» лишь 26 июня, напечатав информацию об очередном заседании юбилейного комитета в Киеве. Больше газета не выступала. «Советская культура», призванная освещать вопросы культуры, 7 июля поместила хронику из нескольких строк о франковском репертуаре в театре им. Марии Заньковецкой. Заметка помечена Львовом, хотя театр уже давно не там, а на гастролях в братских республиках Средней Азии. «Правда» впервые поместила заметку “Празднование в Канаде 100-летия со дня рождения Ивана Франко” через четверть года после Стокгольма – в № 191, 9 июля 1956 г. «Литературная газета» 19 апреля ошибочно напечатала, что годовщина Ивана Франко 15 августа. После нескольких писем (Василь Касиян, Наталия Ужвий, Лев Ревуцкий) ошибка не исправлена и поныне, читатели дезориентированы.

Радио, телевидение, клубы ВЦСПС, Министерства культуры СССР, и т.д. могли бы больше сделать для подготовки к юбилею.

²⁶ Швецова М. Відповідь на лист Н. Андріанової (редактора Держлітвидаву України). (Там само. Т. II. С. 119).

²⁷ Бродовський Б. Відповідь Тарасові Франкові від 30 червня 1956 р. (Там само. Т. II. С. 227).

²⁸ РТАУ – Радіотелеграфне агентство України, тепер Укрінформ.

В шестом номере журналу «Славяне» за 1956 год писалось, что мицкевичский год продолжался в Польше шестнадцать месяцев. Надо бы и франковский год развертывать интенсивнее, чем до сих пор.

Кандидат филологических наук Тарас Иванович Франко.

Киев, Владимирская, 48, кв. 15

10 июля 1956»²⁹.

Черговим питанням, на яке звернули увагу активісти, був збір ювілейних франкознавчих матеріалів. Зеновія Тарасівна Франко писала до Всесоюзного товариства культурних зв'язків з закордоном:

«Надо полагать, в юбилейном франковском году немало будет опубликовано переводов произведений Ивана Яковлевича Франко и материалов о нем на языках народов СССР и зарубежных <...>. Существенный интерес представляла бы в Киеве полная коллекция зарубежных материалов из прессы о нем»³⁰.

Тарас Франко приділяв багато уваги питанню збору ювілейних матеріалів. У листі до Костянтина Литвина, міністра культури України і заступника голови урядового Франківського комітету, він пропонував зосередити зібрані матеріали в музеї Івана Франка у Львові, в кабінетах франкознавства при навчальних закладах, у бібліотеці Івана Франка при Інституті української літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР. Також Тарас Франко просив допомоги матеріалами з України новоствореному 1956 року музеєві Івана Франка у Вінніпезі в Канаді:

«Теж цікавляться книгами Каменяря й періодикою про нього у музеї Івана Франка у Вінніпегу (Канада, Вінніпег, 4.603. Ричард авеню). Голова управи й директор музею Антін Білецький писав 28 листопада: «Ми були б дуже вдячні, якби ми могли дістати для музею видані твори й окремі оповідання І. Франка мовами народів Радянського Союзу. Ми маємо лише кілька: в російській мові, дві литовські і одну в азербайджанській. У нас ще немає ХХ тому зі збірки праць І. Франка. Якщо можна, просимо вислати два примірники, один для нашої бібліотеки, а другий для виставки. При музеї ми відкриваємо публічну бібліотеку, куди запрошені приходити і читати українські жителі Вінніпегу <...>. Бажаю ще раз скласти друзям на Україні щиросердечну подяку за прислане»³¹.

Слід згадати, що план експозиції музею Івана Франка у Вінніпезі і матеріали для цієї експозиції виготовляли працівники Львівського літературно-меморі-

²⁹ Франко Т. Лист у Відділ науки ЦК КПРС. 10 червня 1956 р. (*Матеріали* Ю. Назаренка. Т. II. С. 259).

³⁰ Франко З. Во Всесоюзное общество культурных связей с заграницей. 7 июля 1956 г. (*Там само*. Т. II. С. 218).

³¹ Франко Т. Лист до К. З. Литвина від 14 грудня 1956 р. (*Там само*. Т. II. С. 520).

ального музею Івана Франка, за що вони отримали подяку від Товариства культурного зв'язку з закордоном³².

У Львівському національному літературно-меморіальному музеї Івана Франка зібрана і збережена унікальна колекція матеріалів відзначення 100-літнього ювілею Івана Франка, у чому є значна заслуга сина письменника Тараса Івановича.

Великий внесок та активна участь Тараса Франка у відзначенні 100-річного ювілею його батька сприяли подальшій всебічній популяризації літературної спадщини Івана Франка та увічнення його пам'яті в Україні та світі.

Vira BON

TARAS FRANKO'S CONTRIBUTION TO THE CELEBRATION OF THE 100TH ANNIVERSARY OF IVAN FRANKO

The article tells about the celebration of the 100th anniversary of the birth of Ivan Franko in 1956. The Soviet authorities tried in every possible way to narrow the celebration of the anniversary to the borders of Ukraine and the USSR. But, contrary to this, conscious Ukrainians, representatives of the artistic intelligentsia, patriot-enthusiasts managed to celebrate the anniversary on a global scale - they submitted an appeal to the World Peace Council. Among the most active members of the public committee to celebrate the writer's anniversary was his son Taras Franko. Taras Franko's great contribution to the celebration of the 100th anniversary of Ivan Franko contributed to the further comprehensive popularization of the writer's literary heritage and the perpetuation of his memory in Ukraine and the world.

Key words: Ivan Franko, Taras Franko, 100th anniversary of Ivan Franko, World Peace Council, Soviet government.

³² Лист Українського товариства культурного зв'язку з закордоном до працівників Львівського музею Івана Франка з подякою за участь у створенні Музею Івана Франка у Вінніпезі (Канада), підписаний Головою товариства Л. Кизя. (ЛМІФ. Архів музею. Оп.1. Спр.62. Арк. 48).